

MÜSTESNA ORTAKLIK: TÜRKİYE-FİLDİŞİ SAHİLİ İLİŞKİLERİ

Mürsel BAYRAM* - Cihat TANIŞ**

Öz

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti ile Fildişi Sahili Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin tarihî, siyasî, ticarî ve askerî boyutları analiz edilmektedir. 2000'li yılların başından itibaren Afrika devletleriyle ilişkilerini yoğunlaştıran Türkiye, bu kapsamda stratejik ve ekonomik önemi haiz Batı Afrika ülkelerinden biri olan Fildişi Sahili ile de çeşitli alanlarda işbirliğini güçlendirmiştir. Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Alessane Ouattara'nın deyişleriyle iki ülke arasında "müstesna bir ortaklık" kurulmuştur. Buradan hareketle çalışmada, Türkiye-Afrika ilişkilerini örnekleyen bir vaka niteliğindeki Fildişi Sahili'nin siyasal-ekonomik önemi ve genel dış politika yaklaşımı değerlendirilmekte; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri kullanılarak ikili diplomatik ilişkilerin başlama süreci incelenmekte ve iki ülke arasında "müstesna ortaklık" boyutunda bir ilişkinin söz konusu olup olmadığı analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Fildişi Sahili, Afrika, Ortaklık, Dış Ticaret

AN EXCEPTIONAL PARTNERSHIP: TURKEY-COTE D'IVOIRE RELATIONS

Abstract

The aim of this paper is to analyse the historical, political, commercial and military aspects of the relations between the Republic of Turkey and the Republic of Côte d'Ivoire. Having intensified its relations with African countries since the early 2000s, Turkey has strengthened its cooperation in a variety of fields with Côte d'Ivoire which is both strategically and economically important West African country. A "partenariat exceptionnel" has been forged between the two countries, as the President of Côte d'Ivoire Alessane Ouattara said. Based on the definition by Ouattara, this paper examines whether the Turkish-Ivorian relations are actually to the extent that can be defined as an "exceptional partnership". The paper incorporates an analysis of the political-economic importance

* Öğr. Gör. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Rektörlük Öğretim Elemanı, Kırşehir/Türkiye. mürselbayram@ahievran.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0171-207X.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir/Türkiye. cihattanis@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2000-731X
Makalenin Gönderilme Tarihi: 24.12.2017
Makalenin Kabul Tarihi: 18.03.2018
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 24.04.2018

of Côte d'Ivoire as an exemplary case of Turkey-Africa relations, as well as the commencement of bilateral diplomatic relations by using the state archives of Turkey.

Keywords

Turkey, Côte d'Ivoire, Africa, Partnership, Foreign Trade

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu uluslararası sistemi ve aynı dönemde inşa edilen neo-kolonyal bağımlılık ilişkileri, özellikle küçük ve orta ölçekli güç niteliğindeki devletler açısından belli kısıtlar doğurmuştur. Örneğin, orta ölçekli güç olarak tanımlanabilen Türkiye, Soğuk Savaş boyunca yakın tehdit durumundaki SSCB'ye karşı, ABD öncülüğündeki Batı ittifakı ile birlikte hareket etmiş; bu sistemik tercih zorunluluğu, Türkiye'nin dış ilişkilerinde hareket kabiliyetini kısıtlamıştır. Fildişi Sahili gibi küçük güçlerin dış ilişkilerinde ise hem Soğuk Savaş döneminin sistemik kısıtlamaları, hem de Avrupa devletlerinin dekolonizasyon sonrasında eski sömürgeleriyle kurmuş oldukları yapısal bağımlılık ilişkileri etkisini göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemi karakterize eden ABD liderliğindeki yeni tek kutuplu dünya düzeni, devletlerin dış politika tercihleri üzerindeki sistemik baskıları kısmen gevşetmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde küçük ve orta ölçekli güçlerin dış ilişki ağlarını genişletebilmelerine fırsat tanıyan asıl gelişme ise 2000'li yılların başından itibaren tek kutuplu dünya düzenine dolaylı biçimde meydan okumaya başlayan yeni büyük güçlerin bölgesel ve küresel nüfuzlarını artırmalarıdır. Son Amerikan Ulusal Güvenlik Belgesi'nde (2017) de belirtildiği üzere, Rusya ve Çin'in tekrar küresel çapta etkin güçler haline gelmesiyle birlikte, müesses dünya düzenini tehdit eden yeni bir büyük güç rekabetinin altyapısı oluşmaya başlamıştır. Söz konusu rekabet ortamı, küçük ve orta ölçekli güçlerin özellikle ekonomik anlamda alternatif ilişki ağları kurmalarını kolaylaştırmış ve genel olarak dış ilişkilerinde daha esnek hareket edebilmelerinin önünü açmış görünmektedir. Bölgesel/orta ölçekli güç niteliğindeki Türkiye ile çoğunluğu küçük/asgari güçlerden müteşekkil Afrika devletleri arasında 2000'li yılların başlarından itibaren güçlenen işbirliği, bu konjonktürde anlam kazanmaktadır.

Yukarıda çerçevesi çizilen dinamiklerden hareketle, bu çalışmada hem uluslararası sistem hem de aktör düzeyindeki değişkenler göz önüne alınarak Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel bağlamı ele alınmakta; devamında, Türkiye-Afrika ilişkilerini örnekleyen bir vaka niteliğindeki Fildişi Sahili'nin jeoekonomik önemi ve genel dış politika yaklaşımı değerlendirilmektedir. Son olarak, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri kullanılarak ikili diplomatik ilişkilerin başlama süreci incelenmekte ve 2000 sonrası döneme ait sayısal veriler dikkate alınarak iki ülke arasında "müstesna ortaklık" boyutunda bir ilişkinin söz konusu olup olmadığı analiz edilmektedir.

TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASINI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

SSCB'ye yönelik tehdit algısı nedeniyle dekolonizasyon sürecinde ABD öncülüğündeki Batı ittifakına dâhil olmayı yeğleyen Türkiye, bu ittifakta yer alan Avrupa devletlerinin çıkarlarını tehdit etmemek adına, sömürgeleikten kurtulmaya çalışan Afrika halklarının bağımsızlık davalarını desteklemekten dahi imtina etmiştir (Hazar, 2011: 188). 1951 ve 1953 yıllarında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Fas'ın bağımsızlığının ertelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye, keza 1952'de Tunus'un bağımsızlığı müzakere edilirken meselenin Fransa ile Tunus arasında bir "iç sorun" olduğunu belirtmiş, benzer gerekçelerle Moritanya ve Cezayir'in bağımsızlığı ile ilgili toplantılarda çekimsiz oy kullanmıştır (Tepeciklioğlu, 2012: 67-72).

1960'lı ve 70'li yıllara gelindiğinde, ABD'nin muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'nin savunulmayabileceğini ima etmesi¹ ve Kıbrıs Harekâtı nedeniyle Türkiye'ye silah ambargosunu gündeme getirmesi üzerine Türkiye, Batı ittifakını dengeleyecek ve uluslararası platformlarda kendisine destek sağlayacak ülkelerin sayısını artırmak istemiştir (Afacan, 2012: 11). Bu doğrultuda Türkiye, 1970'li yıllarda Afrika'daki büyükelçilik sayısını 10'dan 13'e yükseltmiştir. O zamana kadar Mısır (1925), Etiyopya (1926), Libya (1952), Fas (1957), Tunus (1957), Gana (1957), Nijerya (1962), Cezayir (1963), Senegal (1963) ve Kenya'da (1968) büyükelçilik açmış bulunan Türkiye, 1970'li yıllarda Zaire* (1974), Somali ve Tanzanya'da (1979) büyükelçilik açmıştır. Ne var ki Gana ve Tanzanya'daki büyükelçilikler 1980'li yılların başında tasarruf tedbirleri nedeniyle, Somali'deki büyükelçilik ise bu ülkedeki güvenlik sorunları nedeniyle kapatılmıştır (Hazar, 2011: 203; Tepeciklioğlu, 2012: 75).

12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkileri olumsuz bir seyir izleyen Türkiye², bu nedenle siyasî denge arayışlarını 1980'li yıllarda da sürdürmüştür. Bu dönemde Türkiye, Devlet Planlama Teşkilatı aracılığıyla Afrika ülkelerine yönelik teknik yardım programları uygulamaya başlamış (Ataman, 2003: 49); ayrıca Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadelelerini desteklemeyişinden kaynaklanan olumsuz algıyı ber-

¹ Dönemin ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson, 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye iletilmek üzere Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare'ye gönderdiği mesajda, "Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karşısına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatleri olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim" demiştir.

* 1997'de adını Kongo Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir.

² Özellikle Yunanistan'ın 1981'de AET'ye üyeliği, Türkiye-AET ilişkilerinin bozulmasında rol oynayan bir faktör olmuştur. Bkz. Erdem, 2015: 41.

taraf etmeye çalışmıştır.³ Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olduğu dönemde (1989-1993) Türk dış politikası kısmen revizyonist bir yaklaşım benimsemiştir. Soğuk Savaş'ın bitişine denk gelen bu dönemde Türkiye, Türk ve İslam dünyası ile ilişkilerini geliştirmeye, özellikle Osmanlı bakiyesi yakın çevre üzerinde yeniden nüfuz sahibi olmaya çalışmıştır (Davutoğlu, 2011: 85; Yavuz, 1998: 19-41). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikasında Afrika'yı ilgilendiren ikinci revizyonist karakter, Necmettin Erbakan'ın başbakanlığı döneminde (1996-1997) ortaya çıkmıştır. Bu dönemde D-8 projesi çerçevesinde Libya, Mısır ve Nijerya gibi Müslüman Afrika ülkeleri ile işbirliğini amaçlayan girişimlerde bulunulmuştur. Fakat ne Özal ne de Erbakan döneminde Afrika'nın tamamına yönelik bir politika geliştirilmemiştir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik ilk kapsamlı inisiyatif, 1998 yılında hazırlanan *Afrika'ya Açılım Eylem Planı*'dir. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bu plan ile birlikte Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde "patlama" yaşanacağını ifade etmiş, ancak 28 Şubat 1997 post-modern darbesiyle başlayıp istikrarsız hükümetlerle devam eden siyasî ve ekonomik kriz ortamının etkisiyle söz konusu dış politika inisiyatifi hayata geçirilememiştir (Afacan, 2012: 12).

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki yavaşlamalar, Avrupa pazarındaki daralma ve komşu ülkelerdeki siyasî krizler, Avrupa pazarının Türkiye için öncelikli pazar olmaktan çıkmasına neden olmuş (Trend, 2015) ve dolaylı olarak Türkiye'nin Afrika'ya açılma düşüncesini canlı tutmuştur. Afrika açılımının bir diğer saiki de küresel ekonomideki liderliğin gelişmiş ülkelere Çin gibi gelişmekte olan güçlere doğru el değiştirmesi ve bu ülkelerin hızla büyüyen ekonomileri için Afrika'yı yeni bir pazar olarak görmeleri ile birlikte Afrika kıtasının uluslararası ekonomi-politikteki öneminin artmış olmasıdır (Tepeciklioğlu, 2012). Endüstriyel ekonomisini geliştirmekte olan Türkiye, aynı şekilde Afrika'yı cazip bir pazar olarak görmeye başlamıştır. Davutoğlu'nun (2011: 208) ifadesiyle, "*küresel etkinliğini artırma hedefini gözeterek bir Türkiye'nin uluslararası ekonomi-politik rekabetteki önemli havzaları yakından takip etmesi*" gayet doğaldır.

Aktör düzeyindeki değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde, 2002 yılında göreve gelen Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ilk iki döneminde görece siyasî ve ekonomik istikrarın yakalanması, Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine yönelik açılımların uygulanmasına imkân sunmuştur. Bu kapsamda 2005 yılını "Afrika Yılı" ilan eden Türkiye, Afrika'daki büyükelçilik sayısını 12'den 39'a yükseltirken Türkiye'de büyükelçiliği bulunan

³ Nitekim 1985'de Cezayir'i ziyaret eden Başbakan Turgut Özal, 1950'li yıllarda Birleşmiş Milletler oylamalarında Türkiye'nin takındığı tutum için Cezayir'den özür dilemiştir. Bk. Milliyet, 1985.

Afrika ülkelerinin sayısı da 9'dan 33'e çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ekonomik ve ticarî ilişkileri önemli bir gelişme göstermiştir. Türkiye-Afrika ticaret hacmi 2003 yılında 5,47 milyar dolar iken, bu rakam 2014 yılında 23,4 milyar doları aşmıştır. Türkiye'nin iç sorunlarla ilgilenmesine neden olan 15 Temmuz askerî darbe teşebbüsünün de etkisiyle Türkiye-Afrika ticaret hacmi 2016 yılında 16,7 milyar dolar seviyesine gerilemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2018).

FİLDİŞİ SAHİLİ'NİN JEOKONOMİSİ VE DIŞ İLİŞKİLERİ

7 Ağustos 1960'da Fransa'dan bağımsız olan Fildişi Sahili Cumhuriyeti, bölgesel ölçekte stratejik ve ekonomik öneme sahip Batı Afrika devletlerinden biridir. Resmi adı *Republique de Côte-d'Ivoire* olan ülke, güneyden Atlas Okyanusu, doğudan Gana, kuzeyden Burkina Faso ve Mali, batıdan Liberya ve Gine ile çevrilidir. Başkenti 1983'ten beri Yamoussoukro'dur. Bununla birlikte, ülkenin ticarî ve idarî merkezi eski başkent Abidjan olup önemli kamu binaları halen burada bulunmaktadır. Batı Afrika kıyılarının en büyük limanlarından birini barındıran Abidjan, bölgede doğrudan denize çıkışı olmayan kara ülkelerinin uluslararası deniz ticaretine açılma noktasıdır.

Fildişi Sahili'nin yüzölçümü, Türkiye'nin yaklaşık beşte ikisi kadar (322.463 kilometre kare); nüfusu ise 24 milyon civarındadır. Yaklaşık yüzde 43 oranında Müslüman, yüzde 34 oranında Hıristiyan olan Fildişi Sahili nüfusu, temel olarak Akan, Gur, Mande ve Kru etnik gruplarından oluşmaktadır (CIA World Factbook, 2018). Bunlara ek olarak, Lübnan İç Savaşı nedeniyle buradan Fildişi Sahili'ne gelip yerleşen kayda değer oranda bir Arap diasporası da mevcuttur. Fildişi Sahili'nde kayıtlı Lübnan kökenli kişi sayısı, 1975'te 5233; 1983'te 11069 kişi olarak tespit edilirken 1990'lı yıllarda bu sayının 300 bine kadar çıktığı tahmin edilmektedir (Bierwirth, 1999: 79-99). Lübnan kökenli nüfus, Fildişi Sahili'nin ekonomisinde, özellikle perakende sektöründe önemli bir rol oynamaktadır.

Demir, bakır, nikel, fosfat, boksit, kobalt, altın gibi kıymetli madenler bakımından zengin olan Fildişi Sahili, bunlara ek olarak, dünyanın en büyük kakao çekirdeği üreticisi; ikinci en büyük kola cevizi üreticisi; üçüncü en büyük tatlı patates, kaju fıstığı ve Brezilya cevizi üreticisi ve yedinci en büyük palm yağı üreticisi konumundadır. Kanıtlanmış 100 milyon varil petrol ve 1 trilyon kübik metre doğal gaz rezervine sahip olan Fildişi Sahili, rafine petrol mamulleri üretiminde de kendi kendine yeterlidir. Fildişi Sahi-

li, bu zenginliğiyle Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'nin (UEMOA⁴) toplam GSYH'sinin yüzde 40'ını oluşturmaktadır. 1999-2011 yılları arasındaki siyasi-askeri krize rağmen Batı Afrika'nın en gelişmiş ekonomilerinden biri olmaya devam eden ve kalkınma vizyonu ile uluslararası yatırımcılara güven vermeyi başaran Fildişi Sahili, bölgesinde Nijerya ve Gana'nın ardından üçüncü büyük ekonomi durumundadır. Dünya geneli itibariyle bakıldığında, Fildişi Sahili'nin nominal GSYH bazında Azerbaycan, Bahreyn ve Sırbistan'dan daha büyük bir ekonomiye sahip olduğu; kişi başına düşen GSYH bazında ise Kamboçya, Kırgızistan ve Tuvalu ölçeğinde bir ülke olduğu görülmektedir (IMF, 2017). Bununla beraber, sayılan devletlere göre Fildişi Sahili'nin hızlı bir gelişme eğiliminde olduğu belirtilmelidir. 2016 yılındaki yüzde 8'lik büyümenin ardından 2017 yılında da yaklaşık yüzde 9 oranında ekonomik büyüme kaydeden Fildişi Sahili, bu performansı ile "Afrika'nın parlayan yıldızı" olarak anılmaya başlamıştır (Hassan, 2017; Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Fildişi Sahili'nin Dış İlişkileri

1893-1960 yılları arasında Fransa'nın sömürgesi olan Fildişi Sahili, bağımsızlığından sonra da Fransa ile organik bağını devam ettirmiştir. İlk Cumhurbaşkanı Felix Houphouët-Boigny (1960-1993), Fildişi Sahili dış politikasının belirlenmesinde neredeyse yegâne karar alıcı olarak hareket etmiştir. Houphouët-Boigny, temel olarak ekonomik gelişme ve siyasi istikrar temelli bir dış politika takip etmiş; bu doğrultuda, ekonomik bağımlılığın sürdüğü Fransa ile ilişkilerin iyi tutulmasına; ayrıca, Mali ve Burkina Faso'dan ucuz işgücü temin edebilmek için ulusal ve bölgesel istikrarın korunmasına önem vermiştir. Soğuk Savaş boyunca Fildişi Sahili, pragmatik olarak bütün yabancı güçlere eşit yaklaştığını, "hiçbir ideolojinin ve hiçbir rejimin düşmanı" olmadığını belirtse de Batı ittifakına yakın durarak Doğu Bloku ülkeleri ile ilişki kurmaktan çekinmiştir. SSCB ile ilk kez 1967'de diplomatik ilişki kuran Fildişi Sahili, ülkedeki öğrenci gösterilerini desteklediği gerekçesiyle 1969'da Moskova ile ilişkilerini kesmiştir. Öte yandan, Fildişi Sahili'nin İsrail ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne (ÇHC) yönelik politikası, Fransa'nunkinden farklı olmuştur. Arap-İsrail ihtilafında Fransa zaman zaman Araplar lehine pozisyon alırken Fildişi Sahili, Afrika Birliği Teşkilâtı'nın kararı doğrultusunda 1973-1986 döneminde diplomatik ilişkilerini kesmiş olmasına rağmen, gayri resmî düzeyde İsrail'i desteklemeyi sürdürmüştür. 1972'de ÇHC'nin BM üyeliği ile ilgili oylamada ABD ve

⁴ UEMOA (*Union Economique et Monétaire Ouest Africaine*), 10 Ocak 1994'te yedi Batı Afrika ülkesinin (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Mali, Nijer, Senegal, Togo) devlet ve hükümet başkanları tarafından Dakar'da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. 1997'de Gine Bissau'nun katılımıyla Birliğin üye sayısı sekize çıkmıştır.

Fransa lehte oy kullanırken Fildişi Sahili, ÇHC aleyhine oy kullanmış ve 1983'e kadar ÇHC ile ilişkilerini normalleştirmemiştir. Aynı şekilde 1986'ya kadar SSCB ile ilişki kurmayan Fildişi Sahili, Soğuk Savaş'ın etkisini yitirmeye başladığı 1980'li yılların ikinci yarısında, sadece SSCB ile değil, Çekoslovakya, Macaristan, Arnavutluk, Alman Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya) ve Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore) ile de yeniden diplomatik ilişki kurma kararı almıştır (Handloff, 1998).

Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkenin dış ilişkileri çeşitlenmiştir. Hâlihazırda Fildişi Sahili'nin karşılıklı büyükelçilik açtığı devletler; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Angola, Belçika, Brezilya, Burkina Faso, Cezayir, Çad, Çin Halk Cumhuriyeti, Etiyopya, Fas, Fransa, Gabon, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İran, İspanya, İsrail, İsviçre, İtalya, Japonya, Kamerun, Kanada, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Liberya, Libya, Lübnan, Mali, Mısır, Nijerya, Rusya, Senegal, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye ve Vatikan'dır. Sayılan devletlere ilave olarak, Fildişi Sahili'nin Avusturya, Danimarka, Ekvator Ginesi, Meksika, Mısır, Nijerya ve Portekiz'de büyükelçiliği bulunurken Benin, Burundi, Filistin, Kongo Cumhuriyeti, Moritanya, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Sudan'ın Fildişi Sahili'nde büyükelçilikleri faaldir. Ayrıca, Filipinler, Haiti, İsveç, Monako, Romanya, Seyşeller, Ukrayna ve Ürdün'ün Fildişi Sahili'nde konsoloslukları mevcuttur. Fildişi Sahili'nin de Birleşik Arap Emirlikleri, Cibuti, El Salvador, Eritre, Finlandiya, Gambiya, Güney Kıbrıs, Hong Kong, Hırvatistan, Kenya, Lüksemburg, Macaristan, Malezya, Monako, Norveç, Singapur, Tayland, Uruguay ve Yunanistan'da konsoloslukları bulunmaktadır (Embassy Pages, 2017).

Tablo 1. Fildişi Sahili'nin Karşılıklı Büyükelçilik Açtığı Devletler

Almanya	Gine	Kongo DC
ABD	Güney Afrika	Liberya
Angola	Güney Kore	Libya
Belçika	Hindistan	Lübnan
Brezilya	Hollanda	Mali
Burkina Faso	İngiltere	Mısır
Cezayir	İran	Nijerya
Çad	İspanya	Rusya
ÇHC	İsrail	Senegal
Etiyopya	İsviçre	Suudi Arabistan
Fas	İtalya	Tunus
Fransa	Japonya	Türkiye
Gabon	Kamerun	Vatikan
Gana	Kanada	

Kıtasal dağılım açısından bakıldığında, Fildişi Sahili'nde büyükelçiliği olan devletlerin 26'sı Afrika, 11'i Asya, 9'u Avrupa, 3'ü Amerika kıtalarında; Fildişi Sahili'nin büyükelçiliklerine ev sahipliği yapan devletlerin ise 20'si Afrika, 12'si Avrupa, 11'i Asya, 4'ü Amerika kıtalarında yer almaktadır. Konsolosluk düzeyindeki ilişkiler de dikkate alındığında, Fildişi Sahili'nin diplomatik ilişki çeşitliliğini sağlayabilme açısından kendi ölçeğinde başarılı bir devlet olduğu söylenebilir.

Ülkenin aynı şekilde ticarî ilişki ağı ve yapısı bakımından da istikrarlı bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Her yıl dış ticaret fazlası veren Fildişi Sahili, siyasî kriz ortamına rağmen 2003 sonrası dönemde mal dış ticaretini yaklaşık iki kat artırmayı başarmıştır. Avrupa ve BRICS ülkelerine genel olarak hammadde, diğer Sahra altı Afrika ülkelerine ise mamul ürün ihraç eden Fildişi Sahili'nin başlıca ihracat ürünü kakaodur. Kauçuk, altın, muz, hindistancevizi, balık, pamuk, kahve, kereste ve petrol ürünleri, ülkenin diğer önemli ihracat kalemleridir. En çok ithal ettiği ürünler ise pirinç, balık, ilaç, petrol yağları, konserve deniz ürünleri, otomobil, buğday, telefon, hâşere öldürücü ve etilen polimerleridir.

OEC'nin (2018) verilerine göre 2016-2017 itibariyle Fildişi Sahili, ihracatının yüzde 48'ini Avrupa, yüzde 25'ini Afrika, yüzde 15'ini Asya, yüzde 11'ini Kuzey Amerika, yüzde 0.89'unu Güney Amerika, yüzde 0.19'unu Okyanusya ülkelerine yapmaktadır. Ülkenin kıtasal bazda ilk üç ihracat ortağı, Avrupa'da Hollanda, Fransa ve Almanya; Afrika'da Mali, Nijerya ve Gana; Asya'da Hindistan, Vietnam ve Malezya; Kuzey Amerika'da ABD, Kanada ve Meksika; Güney Amerika'da Brezilya, Kolombiya ve Şili; Okyanusya'da Avustralya, Vanuatu ve Yeni Zelanda'dır.

Fildişi Sahili, ithalatının yüzde 36'sını Avrupa, yüzde 31'ini Asya, yüzde 24'ünü Afrika, yüzde 5.9'unu Kuzey Amerika, yüzde 2.4'ünü Güney Amerika, yüzde 0.4'ünü Okyanusya ülkelerinden yapmaktadır. Ülkenin kıtasal bazda en çok ithalat yaptığı ülkeler; Avrupa'da Fransa, İtalya ve İspanya; Asya'da ÇHC, Hindistan ve Tayland; Afrika'da Nijerya, Fas ve Senegal; Kuzey Amerika'da ABD, Kanada ve Nikaragua; Güney Amerika'da Kolombiya, Brezilya ve Arjantin; Okyanusya'da Avustralya, Yeni Zelanda ve Samoa'dır.

Fildişi Sahili'nin ticaret ortakları incelendiğinde, kıtasal bazda önemli bir değişimin söz konusu olduğu görülür. Şöyle ki 1962 yılında Fildişi Sahili'nin ihracatında Avrupa ülkelerinin payı yüzde 76 iken Asya ülkelerinin payı yalnızca yüzde 0.68 idi. Fildişi Sahili'nin ihracatında Asya ülkelerinin payı 1970'te 2.6'ya; 1980'de yüzde 2'ye; 1990'da yüzde 5.4'e; 2000 yılında yüzde 6'ya; 2010 yılında yüzde 11'e; 2015 yılında ise yüzde 16'ya çıkmıştır. Aynı süreçte Avrupa'nın payı yüzde 70'lerden 40'lara inmiştir. Benzer şe-

kilde Fildişi Sahili'nin ithalatında, 1962 yılında Avrupa'nın payı yüzde 80, Asya ülkelerinin payı yüzde 4.9 idi. Fildişi Sahili'nin ithalatında Asya'nın payı 1970'te yüzde 5.4; 1980'de yüzde 9.4; 1990'da yüzde 8.9; 2000 yılında yüzde 16; 2010'da yüzde 27; 2015'te yüzde 31 seviyesine yükselirken Avrupa ülkelerinin payı ise yüzde 80'lerden yüzde 30'lara gerilemiştir (OEC, 2018). Bu veriler, küresel ekonomide liderliğin gelişmiş Batılı güçlerden gelişmekte olan Asyalı güçlere doğru el değiştirmeye başladığının göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

TÜRKİYE-FİLDİŞİ SAHİLİ İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Fildişi Sahili ile ilişkileri, 1961 yılında kadar uzanmaktadır. Cemal Gürsel'in başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun 20 Temmuz 1961 tarihinde aldığı kararla, Fildişi Sahili'nin bağımsızlığını kazanmasının birinci yıldönümü münasebetiyle 6-7 Ağustos 1961 tarihleri arasında Abidjan'da yapılacak törenlerde Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen tam yetkili elçi olarak Lagos (Nijerya) Maslahatgüzarı Özer Fuat Tevs görevlendirilmiştir (BCA: 030.18.01.161.38.18). Dışişleri Bakanlığının 27 Haziran 1964 tarihli ve 669.007-D.II/2-254 sayılı yazısı üzerine İsmet İnönü başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, 14 Temmuz 1964 tarihinde iki ülke arasında diplomatik ilişki tesis edilmesi yönünde karar almış (BCA: 030.18.01.02.179.39.17) ve Şubat 1965'te Akra (Gana) Büyükelçisi Mahmut Dikerdem'in Türkiye'yi Fildişi Sahili nezdinde temsil etmesi kararlaştırılmıştır (BCA: 030.18.01.02.184.9.10). Dışişleri müşavirlerinden birinci sınıf ortaelçi Talat Miras, fevkalade büyükelçi olarak 6 Ağustos 1966 tarihinde Fildişi Sahili'nin 6. kuruluş yıldönümü merasimine katılmak üzere görevlendirilmiştir (BCA: 030.18.01.02.198.60.6). Nihayet 25 Ocak 1967 tarihinde Süleyman Demirel başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, ilk kez Türkiye-Fildişi Sahili arasında büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkiler kurulmasını kararlaştırmıştır (BCA: 030.18.01.02.202.8.8).

Bu belgelere rağmen, diplomatik ilişkilerin gelişimine dair iki ülkenin dışişleri bakanlıkları farklı bilgiler vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının web sayfasında (2018) Türkiye ile Fildişi Sahili arasında diplomatik ilişkilerin 1964 yılında kurulduğu ve o tarihten 2009 yılına kadar T.C. Dakar Büyükelçiliği'nin Fildişi Sahili'ne akredite olarak görev yaptığı belirtilmektedir. Fildişi Sahili Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının ise Türkiye ile diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak 1998 yılını vermektedir. Fildişi Sahili tarafı, bu hususta muhtemelen arşive dayalı bilgilere vakıf değildir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının da bu konuda ayrıntılı bilgi vermemesi, iki ülke arasında büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişki tesisini öngören

25 Ocak 1967 tarihli Bakanlar Kurulu kararının fiiliyata geçmediğini göstermektedir.

T.C. Abidjan Büyükelçiliği'nin 2009'da faaliyete geçtiği, Fildişi Sahili'nin de 2013'te Ankara'da büyükelçilik açtığı bilinmektedir. Fildişi Sahili Dışişleri Bakanlığı'nun sayfasında yayınlanan belgelere (2017) göre, Türkiye'nin Fildişi Sahili'ne akredite edilen ilk büyükelçisi Ali Kaya Savut'tur. Dakar (Senegal) Büyükelçisi olarak görev yapan Savut, güven mektubunu 7 Temmuz 2009'da sunmuştur. Türkiye'nin ilk mukim Abidjan Büyükelçisi ise Yalçın Kaya Erensoy olup güven mektubunu 5 Ocak 2010'da takdim etmiştir. Türkiye'nin ikinci mukim Abdijan Büyükelçisi Esra Demir, Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Alassane Ouattara'ya güven mektubunu 25 Temmuz 2014'te takdim etmiştir. Türkiye başlangıçta Dakar Büyükelçisini Fildişi Sahili'ne akredite ederken Fildişi Sahili de Tel-Aviv Büyükelçisini Türkiye'ye akredite etmiştir. Bu süreçte Fildişi Sahili, Türkiye'de büyükelçilik açma çalışmalarını başlatmış ve nitekim Fildişi Sahili'nin ilk Ankara Büyükelçisi Yacouba Atta, 18 Şubat 2013'te güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır. Büyükelçiliklerin yanı sıra, Türkiye'nin San Pedro'da; Fildişi Sahili'nin ise İstanbul, İzmir ve Bursa'da fahri konsoloslukları bulunmaktadır.

Büyükelçi teatisinden sonra Türkiye ile Fildişi Sahili arasında karşılıklı üst düzey ziyaretlerde artış yaşanmıştır. İlk olarak Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Alessane Ouattara, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak 26 Mart 2015 tarihinde Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Erdoğan, ziyaretin Fildişi Sahili'nden cumhurbaşkanı düzeyinde bir ilki teşkil ettiğini kaydetmiş ve *"Afrika ülkeleriyle ilişkilerimizi eşit ortaklık ve kazan kazan ilkesi çerçevesinde yürütüyoruz. Ortak gelecek birilerinin canı, malı ve doğal kaynaklarının sömürüsü üzerine inşa edilemez"* diyerek Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında Batılı ülkelerinkinden farklı bir ilişki biçimi kurulduğundan söz etmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2015). Ouattara ise Fildişi Sahili'nin hâlihazırda kendisini inşa eden ve diplomatik ilişkilerini çeşitlendirmeye ihtiyaç duyan bir ülke olduğunu belirtmiş, bu nedenle cumhurbaşkanı seçildiği andan itibaren *"Türkiye gibi büyük bir ülke"* ile karşılıklı büyükelçilik açmayı planladığını söylemiş; ülkesindeki siyasî kriz döneminde birçok Batı ülkesi büyükelçiliklerini kapatmışken Türk büyükelçisinin görevine devam etmesinin büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Ouattara, ayrıca Erdoğan'ı ve Türk halkını ülkesinde yaklaşık iki milyon Suriyeliyi misafir etmesi nedeniyle tebrik ederek hiçbir ülkenin bu kadar yüksek rakamda sığınmacıyı ülkesine kabul etmeyeceğine dikkat çekmiştir. Kendilerinin de 30 sene önce Liberya İç Savaşı sırasında 1,5 milyon sığınmacıyı ağırladıklarının altını çizen Ouattara, Fildişi Sahili ile Türkiye'nin bu

konuda “ortaklaştıklarını” ifade etmiştir. Ekonomik işbirliği konusunda Türk şirketlerinin Fildişi Sahili’nde, başta ham maddelerin işlenmesi olmak üzere, çok farklı alanlarda faaliyet gösterebileceğine işaret eden Ouattara, *“bildiğiniz gibi dünyadaki birinci kakao üreticisi durumundayız. Bunu da hamur, kakao yağı ve çikolataya dönüştürmek istiyoruz. Buradan Türk halkına daha fazla çikolata tüketmesi yönünde çağrıda bulunmak istiyorum. Böylelikle tüm dünya pazarında kakao fiyatlarını artırabiliriz... Aynı şekilde, kaju üretimi konusunda dünyada Hindistan’dan sonra geliyorken artık bir numaraya yükselmiş durumdayız. Boksit, manganez, altın gibi madenlerde de zengin rezervlere sahibiz. Bu konularda faaliyet gösterecek Türk şirketlerini ülkemize bekliyoruz”* şeklinde konuşmuştur. Ouattara, ayrıca ülkesindeki altyapı projelerine atıfta bulunarak, *“altyapı projeleri, yeniden inşa sürecindeki bir ülke olarak büyüme oranımıza önemli katkı sağlıyor. Son 3 yıldır yüzde 9-10’luk bir büyüme oranımız varsa, bu altyapıya verdiğimiz önemden kaynaklanıyor”* demiştir (Haberler, 2015). Nitekim Türk Sanayici İş Kadınları ve İş Adamları Konfederasyonu Başkanı Nezaket Emine Atasoy ve beraberindeki Türk iş adamları heyeti, 13 Haziran 2017’de Fildişi Sahili Ticaret ve Sanayi Odası’ndan yetkililerle görüşerek, Fildişi Sahili’nde toplu konut inşası gibi kamusal yatırımlarda kullanılacak 25 yıl vadeli 2 milyar dolar değerinde kredi taahhüdünde bulunmuşlardır (CCI Côte d’Ivoire, 2018).

Türkiye’den Fildişi Sahili’ne cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaret, 28-29 Şubat 2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ziyaretine atfen Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Ouattara, *“Batı Afrika ziyaretinizin ilk adımını burada gerçekleştirdiniz. Bu ziyaret bizler için çok önemli. Sizin liderliğinizin dünyada ne kadar takdir gördüğünü biliyoruz”* demiştir. Erdoğan ise, Fildişi Sahili’nin Türkiye-Sahraaltı Afrika ilişkilerinin “mihenk taşı” olduğunu ifade etmiştir. İstanbul ile Abidjan arasında ciddi bir işbirliği potansiyelinin olduğunu belirten Erdoğan, hâlihazırda 330 milyon dolar düzeyinde olan Türkiye-Fildişi Sahili ticaret hacmini 2020’de 1 milyar dolara çıkarma hedefinden söz etmiştir. *“Dünyada bildiğiniz gibi ekonominin 16’ncı sırasında bulunan bir Türkiye var, Avrupa’da 6’ncı sırada yer alan bir Türkiye var”* şeklinde konuşan Erdoğan, Türkiye’den 150 iş adamının kendisine bu ziyaretinde eşlik ettiğini hatırlatmış, Türkiye’nin özellikle *“dünyada söz sahibi müteahhitlik şirketlerinin tecrübesi ve ileri teknolojiyle”* Fildişi Sahili’ndeki altyapı projelerini üstlenebileceğini dile getirmiştir. Erdoğan, ayrıca Fildişi Sahili’nin komşu ülkelerden göç almasına vurgu yaparak Türkiye ile bu ülke arasında benzeşim kurmaya çalışmıştır: *“Ülke nüfusunun yüzde 20-30’luk kısmının, bölge ülkelerden gelen göçmen nüfustan oluştuğunu öğrendim. Abidjan, bu insanlar için güvenli bir liman, sığınacak bir çatı. Bu durum özellikle göçmen nüfusunu bir yük ve sorun olarak değil, ekonomik*

ve sosyal yaşamın önemli bir paydaşı gören konuksever Fildişi Sahili'nin anlayışının bir nişanesidir. Ben bunu 'Fildişi Sahili modeli' olarak adlandırmak istiyorum. Bu modelin bütün kıta ve dünya ülkeleri için örnek olmasını istiyorum. Biz de Suriye ve Irak'taki çatışmalardan kaçan 3 milyon kardeşimize hiçbir ayırım yapmadan, dinine, diline ve ırkına bakmadan ev sahipliği yapıyoruz.” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016).

Cumhurbaşkanı düzeyindeki ziyaretlerde serdedilen konuşmalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye, Fildişi Sahili ile işbirliğini bu ülkenin Batı Afrika jeoekonomisindeki konumunu dikkate alarak önemserken Fildişi Sahili de Türkiye'yi “mühim bir ortak” olarak değerlendirmektedir. Fildişi Sahili'nin Türkiye'yi önemli görme nedeni, bu ülkenin dışişleri bakanlığınca (2018) üç temel neden ile açıklanmaktadır: Birincisi, Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir noktada konumlanmaktadır.⁵ İkincisi, Türkiye çok sayıda uluslararası örgüte üyedir ve Avrupa Birliği üyelik süreci devam etmektedir. Üçüncüsü, sanayi, madencilik, enerji, tarım, ulaşım, iletişim, eğitim, turizm, küçük ve orta ölçekli işletmecilik, bankacılık ve ticaret gibi alanlarda Türk teknolojisinden ve tecrübesinden yararlanılabilir. Bu bakımdan, iki ülkenin daha fazla anlaşma imza ederek ekonomik potansiyelleri ile orantılı bir işbirliği tesis etmek için gerekli yasal altyapıyı oluşturmaları önerilmektedir (Republique de Cote d'Ivoire Ministere des Affaires Etrangeres, 2018).

2005 yılında imzalanan Ticaret Anlaşması ile Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, Türkiye ile Fildişi Sahili arasındaki ilişkilerin ahdi temelini oluşturmuştur. Devamında Fildişi Sahili, 18-20 Ağustos 2008'deki ilk Türkiye-Afrika Zirvesi'ne katılmıştır. Ouattara'nın 2015'te Türkiye'yi ziyareti sırasında iki ülke arasında eğitim, spor, turizm, kültür, diplomasi, güvenlik ve askerî eğitim alanlarında işbirliğini öngören 8 anlaşma⁶ imzalanırken Erdoğan'ın 2016'da Fildişi Sahili'ni ziyareti sırasında 9 belge daha imzalanmıştır. Bunlar; dışişleri bakanlıkları arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, çifte vergilendirme ve vergi kaçakçılığının önlenmesi, karşılıklı yatırımların teşviki ve korunması, telekomünikasyon, bilgi teknolojileri, sağlık, tıp bilimleri, şehircilik ve savunma sanayii alanlarında etkin bir işbirliği tesis edilmesini öngören anlaşma ve mutabakat zabıtlarıdır.

2015'te iki ülke arasında Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma imza-

⁵ Burada muhtemelen Türkiye'nin üç kıtayı bağlayan kara, hava ve deniz yolları üzerinde olması kastedilmektedir.

⁶ Bu anlaşmaların tam adları şu şekildedir: Eğitim İşbirliği Anlaşması, Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması, Turizm İşbirliği Anlaşması; Diplomatik, Hizmet Ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma; Kültürel İşbirliği Anlaşması; Güvenlik İşbirliği Anlaşması; Askerî Alanda Eğitim Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşması; Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşması

lanmakla birlikte, umuma mahsus yahut resmî pasaport hamili Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Fildişi Sahili'ne seyahat edebilmek için hâlihazırda bu ülkenin temsilciliklerinden vize almaları gerekmektedir. Bu uygulama, "müstesna ortaklık" konseptini tartışmalı hale getiren öğelerdendir.

İki ülke arasındaki ticarî ilişkilere gelince, Türkiye'nin Fildişi Sahili'ne ihracatı 2002 yılında yaklaşık 15.6 milyon dolar iken bu rakam 2016 yılında 110 milyon dolara yaklaşmış; Fildişi Sahili'nden ithalatı ise 251 milyon doları bulmuştur. İki ülke arasındaki toplam ticaret, sadece 2005, 2009, 2012 ve 2016 yıllarında bir önceki yıla göre düşüş kaydetmiş, diğer yıllarda istikrarlı biçimde artmıştır (bkz. Tablo 2). Türkiye'nin Fildişi Sahili ile dış ticaretinde devamlı surette açık veriyor olması, bu ülkeden aldıklarının bu ülkeye sattıklarından çok daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye'nin Fildişi Sahili'ne ihracatında başlıca ürünler, çimento, prefabrik yapılar, demir ve çelikten inşaat aksamı, demir ve alaşımsız çelikten profiller, mayalar, bisküvi, pirinç, makarna, zeytinyağı, hijyenik kağıt ürünleri, basınçlı kaplar ve dokunmamış kumaşlardır. Fildişi Sahili'nden ithal edilen ürünler ise kakao taneleri, kakao kırıkları, kakao hamuru, kakao yağı, kakao tozu, karde edilmiş veya penyelenmemiş pamuk, pamuk döküntüleri, manganez cevherleri ve konsantreleri, kauçuk, balata, güta-perka, guayül, çıkıl vb. tabii sakızlar, yağlı tohumlar, bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar, yuvarlak ağaçlar, ağaçtan binalar için marangozluk mamulleri, doğrama parçaları, odun kömürü, erkekler ve erkek çocuklar için örme gömlekler, dondurulmuş balıklar, Hindistan cevizi, Brezilya cevizi, kaju cevizi, hurma, incir, ananas, avokado, guava armudu, mango ve mangostur (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Tablo 2. Türkiye-Fildişi Sahili Dış Ticaret Değerleri (1000 ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2002	15.590	29.767	45.357	-14.177
2003	14.025	43.687	57.712	-29.662
2004	14.296	61.336	75.632	-47.040
2005	26.601	33.063	59.664	-6.462
2006	29.853	43.975	73.828	-14.122
2007	32.322	86.016	118.338	-53.694
2008	39.436	118.257	157.693	-78.821
2009	59.676	90.843	150.519	-31.167
2010	47.924	97.215	145.139	-49.291
2011	65.759	138.920	204.679	-73.161
2012	76.563	121.289	197.851	-44.726
2013	85.349	132.039	217.388	-46.690
2014	93.170	238.711	331.881	-145.541
2015	115.498	274.350	389.848	-158.852
2016	109.878	251.303	361.181	-141.425

Öte yandan, Tablo 3 ve 4 incelendiğinde, Fildişi Sahili'nin ihracat ve ithalat ortakları arasında Hollanda, Fransa, ABD, ÇHC ve Hindistan'ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Fildişi Sahili'nin ihracat ve ithalatında Türkiye'nin payı ise sırasıyla yüzde 2,6 ve 1,6 düzeyindedir. 2000 yılından bu yana Türkiye-Fildişi Sahili ticaret hacmi artmasına rağmen bu oranlar Türkiye ölçeğinde bir devlet açısından yeterli değildir. Türkiye-Fildişi Sahili ilişkilerini "müstesna ortaklık" olarak tanımlayabilmek için Fildişi Sahili'nin ticaret ortakları arasında Türkiye'nin en azından ilk 10 ülke içinde yer alması beklenir.

Tablo 3. Fildişi Sahili'nin İhracat Yaptığı Başlıca Ülkeler (1000 ABD Doları)

Sıra	Ülkeler	2014	2015	2016	Toplamdaki Pay (%)
	Toplam İhracat	11.042.697	10.357.524	9.771.340	100,0
1	Hollanda	1.071.816	1.383.309	1.325.202	13,6
2	ABD	1.235.662	1.061.614	1.200.634	12,3
3	Fransa	835.201	855.951	871.329	8,9
4	Almanya	1.041.467	873.574	830.415	8,5
5	Belçika	614.663	640.192	759.077	7,8
6	İsviçre	453.412	501.684	513.382	5,3
7	Hindistan	523.752	570.767	448.529	4,6
8	İngiltere	218.093	291.999	424.035	4,3
9	İspanya	320.609	322.078	417.990	4,3
10	İtalya	339.144	336.561	328.873	3,4
11	Kanada	469.311	237.647	319.876	3,3
12	Burkina Faso	386.199	256.954	287.028	2,9
13	Malezya	355.541	240.477	278.673	2,9
14	Türkiye	238.711	274.350	251.303	2,6
15	Rusya	230.424	193.097	235.398	2,4

Tablo 4. Fildişi Sahili'nin İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler (1000 ABD Doları)

Sıra	Ülkeler	2014	2015	2016	Toplamdaki Pay (%)
	Toplam İthalat	10.067.357	7.500.790	6.949.170	100,0
1	ÇHC	1.220.079	1.557.673	1.582.291	22,8
2	Fransa	1.414.142	1.227.229	1.187.934	17,1
3	Hindistan	288.348	385.467	383.257	5,5
4	Belçika	323.077	301.568	323.385	4,7
5	Tayland	340.789	241.066	297.911	4,3
6	ABD	239.079	266.336	286.133	4,1
7	İspanya	251.175	250.799	264.063	3,8
8	Almanya	194.911	171.899	220.186	3,2
9	İtalya	268.391	356.880	200.927	2,9
10	Hollanda	253.908	241.012	176.754	2,5
11	Sierra Leone	4.323	0	161.495	2,3
12	Fas	108.061	200.404	147.577	2,1
13	Senegal	101.579	122.184	135.041	1,9
14	İngiltere	132.653	188.438	115.824	1,7
15	G. Afrika	110.046	62.318	113.295	1,6
16	Türkiye	93.170	115.498	109.878	1,6

Türkiye ile Fildişi Sahili arasında ticaretin yanı sıra savunma sanayii ve güvenlik alanında da işbirliğinin gelişmeye başladığı görülmektedir. 26 Şubat 2016 tarihinde Abidjan'da imzalanan ve 31 Ekim 2016'da TBMM'ce uygun bulunan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fildişi Sahili Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması, iki ülke arasında savunma

sanayii alanındaki işbirliği faaliyetlerinin hukukî bir temelde yürütülmesi, savunma sanayii alanındaki ihtiyaçların müşterek üretimi, bu alanda teknoloji transferi, ihtiyaç duyulan ürünlerin karşılıklı tedariki, müşterek üretilcek savunma sanayii ürünlerinin üçüncü ülkelere satışı ile Türk savunma sanayii ürünlerine pazar imkânı sağlamayı amaçlamaktadır (TBMM Genel Evrak, No: 84837).

Güvenlik işbirliği kapsamında, özellikle Türk ve Fildişi Sahili polis teşkilâtları arasında teknik işbirliğinin güçlendiği dikkat çekmektedir. BM bünyesinde faaliyet yürüten Türk emniyet birimleri, Fildişi Sahili emniyet teşkilatına çeşitli ekipmanlar temin etmekte ve hızlı müdahale teknikleri konusunda eğitimler vermektedir. Fildişi Sahili Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ile güvenlik alanındaki işbirliğinden memnun olduklarını belirtmektedir. (Republique de Cote d'Ivoire Ministere des Affaires Etrangeres, 2018). Söz konusu faaliyetler, iki ülke arasında 2015 yılında imzalanan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ile hukukî bir temele oturtulmuştur.

Yumuşak güç unsurları açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye'nin Fildişi Sahili'nde bilhassa sağlık ve eğitim alanlarında etkin olduğu görülmektedir. Abidjan ofisini 2013 yılında faaliyete geçiren Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), bu anlamda önemli bir işlev üstlenmektedir. TİKA aracılığıyla Abidjan Kardiyoloji Enstitüsü'ne 150 bin dolar değerinde tıbbî malzeme ile Bingerville'deki kadın ve çocuk hastanesinin yapımı için 100 bin dolar bağışta bulunulmuş; Abidjan'daki Görme Engelliler Enstitüsü'ne anaokulu ve oyun parkı yapılmış; Akoupe-Zeudji kasabasındaki sağlık ocağına tıbbi cihaz ve ilaç desteğinde bulunulmuştur. Yine TİKA tarafından yenilenen Fildişi Sahili Kadın, Çocuk Esirgeme ve Dayanışma Bakanlığına bağlı Kadın Eğitim ve Meslek Edindirme Enstitüsü'nün Port Bouet'deki merkezi 2017 yılında hizmete açılmıştır (TİKA, 2017a). Ayrıca, Fildişi Sahili'nden Türkiye'ye gelen sağlık personeline İzmir Urla Uluslararası Acil Afet Eğitim ve Simülasyon Merkezi'nde eğitim programı düzenlenmiştir (TİKA, 2016).

Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyi'nin talebi doğrultusunda TİKA, ülkedeki Afrika Müslüman Üniversitesi'ne (*l'Université Musulmane Africaine*) bilgisayar laboratuvarı kurmuştur. Bilgisayar ve elektronik cihazlar ile laboratuvarın teslim töreninde konuşan Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyi Başkanı Cheick Aima Boikary Fofana, bu yardım sayesinde üniversitenin daha iyi bir eğitim sunabileceğini dile getirerek Türkiye'ye teşekkür etmiştir (TİKA, 2017b).

Ramazan aylarında dünyanın birçok noktasında iftar ve gıda yardımı programları düzenleyen TİKA, Fildişi Sahili'nde de iftar yemeği tertip ederek Fildişi Sahili Türk toplumu ile ülkenin önde gelen Müslümanlarını bir

araya getirmiştir. Program kapsamında, ihtiyaç sahibi Fildişi Sahili vatandaşlarına 1000 paketlik gıda yardımında bulunulmuştur. Abidjan ve Duekoue şehirlerinde gerçekleştirilen gıda paketi dağıtımlarında ülkedeki iç savaş mağdurlarına öncelik verilmiştir. Bingerville yetimhanesinde gerçekleştirilen programda aralarında daha önce TİKA tarafından destek verilen Grand Bassam Kızlar Yetimhanesinin de bulunduğu beş ayrı kuruluşa gıda yardımında bulunulmuştur. Fildişi Sahili'ne yönelik gıda yardımının 20 tonu aştığını belirtilmiştir (TİKA, 2017c).

SONUÇ

Nüfuz sahası üç kıtayı kapsayan ve teritoryal anlamda aynı zamanda bir Afrika devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi niteliğindeki Türkiye Cumhuriyeti, tarihsel koşullar neticesinde etkisi yakın çevresiyle sınırlı bir devlete dönüşmüştür. Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hayatta kalma mücadelesine odaklanması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Soğuk Savaş dönemine özgü tehdit algılamaları doğrultusunda Batı ittifakıyla birlikte hareket etmek zorunda hissetmesi, ülkenin diplomatik ilişkilerini çeşitlendirmesini zorlaştırmıştır. Sözü edilen uluslararası sistem ve aktör düzeyindeki kısıtlar, Türkiye'nin Sahraaltı Afrika devletleri ile temasının da asgari düzeyde kalmasına neden olmuştur.

Adını dahi dönemin sömürgeci anlayışından alan Fildişi Sahili ise Mali, Songhay, Gana ve Asante gibi prekolonyal imparatorluklara ev sahipliği yapan Batı Afrika bölgesinde sömürgeci Avrupa devletlerinin kendi aralarında yaptıkları sınır anlaşmaları doğrultusunda ortaya çıkan yapay bir ulus-devlettir. 1960'ta Fransa'dan bağımsız olan Fildişi Sahili, Batılı ülkelerle yapısal bağımlılık ilişkilerini sürdürürken Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkiden kaçınmıştır. Bu anlamda, Soğuk Savaş dönemi zarfında Türkiye ve Fildişi Sahili'nin dış politikalarında kısmen benzer saiklerle hareket ettikleri söylenebilir. İki ülkenin yakınlaşması, ABD öncülüğündeki tek kutuplu dünya düzenine yönelik dolaylı meydan okumaların gözlemlendiği 21. yüzyılın ilk çeyreğinde mümkün olabilmektedir.

Türkiye-Fildişi Sahili diplomatik ilişkileri esasen 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Fakat diplomatik ilişkilerin başlangıcına dair iki ülkenin dışişleri bakanlıkları farklı bilgiler sunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nun sayfasında Türkiye ile Fildişi Sahili arasında diplomatik ilişkilerin 1964 yılında kurulduğu ve o tarihten 2009 yılına kadar T.C. Dakar Büyükelçiliği'nin Fildişi Sahili'ne akredite olarak görev yaptığı belirtilmektedir. Hâlbuki Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerine göre Türkiye Cumhuriyeti, 1964'te Fildişi Sahili ile diplomatik ilişki tesis edilmesini ve 1965'te Akra (Gana) Büyükelçiliği'nin Türkiye'yi Fildişi Sahili nezdinde

temsil etmesini kararlaştırmıştır. T.C. Akra Büyükelçiliği'nin 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kapandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Fildişi Sahili nezdindeki temsiliyeti 1965-1980 arası dönemle sınırlı olabilir veya o tarihten sonra Dakar Büyükelçiliği akredite edilmiş olabilir. Ancak Fildişi Sahili Dışişleri Bakanlığı'na göre Türkiye'nin Fildişi Sahili'ne akredite ilk Dakar Büyükelçisi 2009 yılında göreve başlamıştır.

25 Ocak 1967 tarihinde Türkiye ile Fildişi Sahili arasında büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişki kurulması kararlaştırılmasına rağmen, ne 1960'lı yıllarda açılan büyükelçilikler arasında ne de daha sonra çeşitli gerekçelerle kapanan büyükelçilikler arasında Fildişi Sahili'nin yer almadığı görülmektedir. Buradan, 25 Ocak 1967 tarihli Bakanlar Kurulu kararının uygulamaya geçirilmediği veya Fildişi Sahili'nin bu bilgiye haiz olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Nitekim Fildişi Sahili Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak çok daha geç bir tarihi, 1998 yılını vermektedir. Fildişi Sahili tarafı, bu hususta Türkiye'deki gibi arşive dayalı bilgilere vakıf olmayabilir veya 1998'de gündeme gelen Afrika'ya Açılım Eylem Planı kapsamındaki temaslara atıf yapıyor olabilir. Ancak bu çalışmada ortaya konulan belgelere Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nun ulaşmamış olması düşünülemez. Dolayısıyla her iki ülkenin dışişleri bakanlıklarının sayfasında yer alan bilgilerin resmî belgeler ışığında tashihe ihtiyacı olduğu muhakkaktır. Zira diplomatik ilişki geçmişinin dahi net olmayışı, iki ülke arasında var olduğu iddia edilen "müstesna ortaklığı" tartışmalı hale getirmektedir.

Türkiye-Fildişi Sahili ticarî ilişkileri de aynı şekilde henüz müstesna ortaklık konseptine uygun bir düzeyde değildir. Fildişi Sahili'nin ihracat ve ithalatında Türkiye'nin payı yüzde 3'ün altındadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmini 1 milyar dolara çıkarma hedefi bu bakımdan önemlidir, ancak Türkiye'nin böyle bir hedefi gerçekleştirmesi demek, Çin Halk Cumhuriyeti'ne yakın düzeyde bir ticarî kapasiteye ulaşması demektir ki bu da Türkiye gibi orta ölçekli bir güç açısından oldukça iddialı bir hedeftir.

Öte yandan, Türkiye ile Fildişi Sahili arasında çeşitli anlaşmalarla çerçevesi çizilen askerî alandaki işbirliği, ikili ilişkilerin en istisnaî yönünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin Fildişi Sahili güvenlik unsurlarına askerî eğitim sunması ve savunma sanayii ürünleri için bu ülkeyi pazar haline getirmesi, bu ülke ile arasındaki coğrafi ve kültürel mesafe dikkate alındığında, önemli bir adım olarak görülebilir. Daha önce Avrupalı devletlerin sömürgesi olan ve de jure bağımsızlıklarından sonra da eski sömürgecileriyle aralarındaki yapısal bağımlılık ilişkilerini sürdürmek durumunda kalan ülkeler ile askerî alanda geliştirilen işbirliği, Türkiye'nin etki sahasını nispeten genişleten bir

bölgesel güç olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda Fildişi Sahili gibi ülkelerin askerî işbirliği alanında yeni ortaklıklar kurma çabasında ve kabiliyetinde oldukları anlamına da gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.161.38.18.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02.179.39.17.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02.184.9.10.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02.198.60.6.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02.202.8.8.
- Afacan, İsa (2012). "Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı". *Ortadoğu Analiz* 4/46.
- Ataman, Muhittin (2003). "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış". *Bilgi Dergisi* 5/2.
- Bierwirth, Chris (1999). "The Lebanese Communities of Côte d'Ivoire". *African Affairs* 98/390: 79-99.
- CCI-Côte d'Ivoire. "Coopération Côte d'Ivoire Turquie: des Projets d'Investissement Turcs Dévoilés à la CCI-Côte d'Ivoire". <http://www.cci.ci/3.0/toute-lactualite-cci/2998-cooperation-cote-d-ivoire-turquie-des-projets-d-investissement-turcs-devoiles-a-la-cci-cote-d-ivoire> (Erişim Tarihi: 9 Şubat 2018).
- CIA World Factbook. "Cote d'Ivoire". <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iv.html> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2018).
- Davutoğlu, Ahmet (2011). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Embassy Pages. "Cote d'Ivoire Embassies & Consulates". <https://www.embassypages.com/cotedivoire> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2017).
- Erdem, Gökhan (2015). "12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi'yle İlişkiler". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 14/1.
- Handloff, Robert E. (1998), *Ivory Coast: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress.
- Hassan, Daleen (2017). "Afrika'nın Parlayan Yıldızı: Fildişi Sahili", <http://tr.euronews.com/2017/06/22/afrika-nin-parlayan-yildizi-fildisi-sahili> (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2017).
- Hazar, Numan (2011). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Ankara: Usak Yayınları.
- International Monetary Fund. "World Economic Outlook Database". <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/index.aspx> (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2017).
- Milliyet. "Başbakan Cezayir'de özür diledi". 5 Şubat 1985.
- Observatory of Economic Complexity. "Cote d'Ivoire", <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/civ/> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2018).

- Republique de Cote d'Ivoire Ministere des Affaires Etrangeres. "Point de la Cooperation Côte d'Ivoire-Turquie". <http://www.diplomatie.gouv.ci> (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).
- Tepeciklioğlu, Elem Eyriçe (2012). "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri". *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi* 1/2.
- The White House. "National Security Strategy of the United States of America". <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim Tarihi 6 Şubat 2018).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. "Fildişi Sahili'nde Kadın Eğitim ve Meslek Edindirme Enstitüsü Merkezi Hizmete Açıldı". http://www.tika.gov.tr/tr/haber/fildisi_sahili%27nde_kadin_egitim_ve_meslek_edindirme_enstitusu_merkezi_hizmete_acildi-366431 (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. "TİKA'dan Afrika'nın En Batısına Dostluk Eli". http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_afrika%27nin_en_batisina_dostluk_eli-36230 (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. "TİKA'dan Fildişi Sahili'ne Anaokulu ve Oyun Parkı". http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika'dan_fildisi_sahili_ne_anaokulu_ve_oyun_parki-21439 (Erişim Tarihi: 4 Mart 2016).
- Trend Müstəqil İnformasiya Agentliyi. "Avropa bazarı Türkiyə üçün artıq prioritet deyil". <http://az.trend.az/azerbaijan/politics/2350184.html> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fildişi Sahili Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı". TBMM Genel Evrak, No: 84837. 21 Ekim 2016.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Fildişi Sahili ile Beşerî Münasebetlerimiz Giderek Güçleniyor". <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29924/fildisi-sahili-ile-beseri-munasebetlerimiz-giderek-gucleniyor.html> (Erişim Tarihi: 26 Mart 2015).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Fildişi Sahili, Sahra Altı Afrika ile İlişkilerimizin Mihenk Taşdır". <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39963/fildisi-sahili-sahra-alti-afrika-ile-iliskilerimizin-mihenk-tasidir.html> (Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye-Afrika İlişkileri". <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye-Fildişi Sahili İlişkileri". <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fildisi-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2018).

-Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. "Fildişi Sahili".

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislliskiler/ulkeler/> (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018).

-Union Economique et Monétaire Ouest Africaine. "Présentation de l'UEMOA".

<http://www.uemoa.int/fr/presentation-de-luemoa> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018).

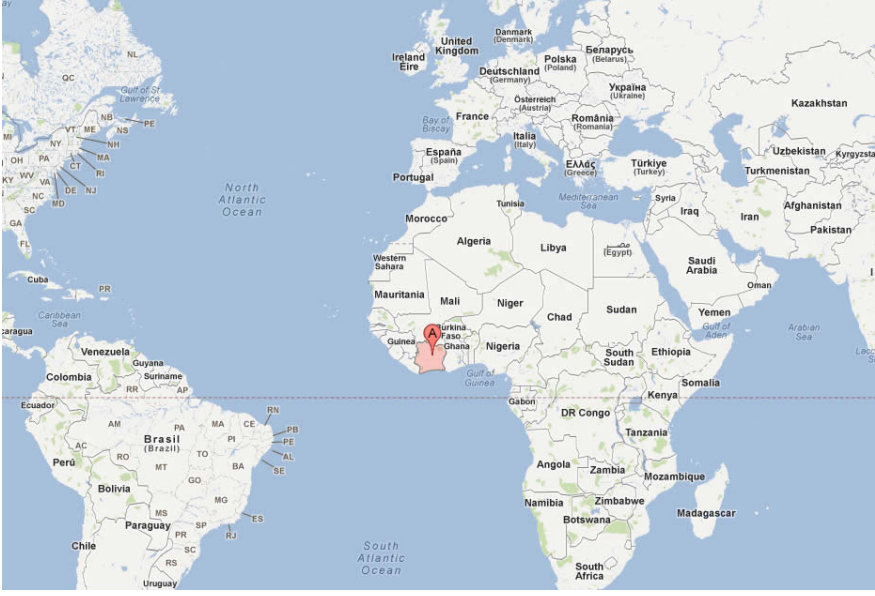

EKLER

Ek 1: Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin Konumu (Bing Maps, 2018)

Ek 2: Fildişi Sahil'inin İlk Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny (JFK Library, 1962).

Ek 3: Türkiye ile Fildişi Sahili Arasında Büyükelçilik Düzeyinde İlişki Kurulmasını Öngören Bakanlar Kurulu Kararı (BCA, Fon Kodu: 030.18.01.02.202.8.8).

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ
KARARNAME

Sayı : 6/7645

Memleketimizle Fildişi Sahili Cumhuriyeti arasında Büyükelçilik seviyesinde diplomatik ilişkiler kurulması; Dışişleri Bakanlığının 3/2/1967 tarihli ve 800-601-4 ASA0/2 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 25 /1 /1967 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eldi

Not:

CUMHURBAŞKANI

8
8
202
61
18
030

Başbakan S. Kınık	Devlet Bakanı Kocaoğlu	Devlet Bakanı Malkoçoğlu	Devlet Bakanı Malkoçoğlu
Adalet Bakanı Kocaoğlu	Millî Servisler Bakanı Kocaoğlu	İçişleri Bakanı Kocaoğlu	Dışişleri Bakanı Kocaoğlu
Millî Eğitim Bakanı Kocaoğlu	Bayındırlık Bakanı Kocaoğlu	Ticaret Bakanı Kocaoğlu	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı Kocaoğlu
Tarım Bakanı Kocaoğlu	Ulaştırma Bakanı Kocaoğlu	Çalışma Bakanı Kocaoğlu	Sanayi Bakanı Kocaoğlu
Turizm ve Tüketim Bakanı Kocaoğlu	İmar ve İşleri Bakanı Kocaoğlu	Köy İşleri Bakanı Kocaoğlu	Eserli ve Teşkilat. Kar. Bakanı Kocaoğlu

Dosya No :
1-60
50

